

GÖRSEL-İŞİTSEL İLETİŞİM ALANININ DÜZENLENMESİNDE YENİ EĞİLİMLER ve RTÜK

Metin Işık*

ÖZET

İletişim alanının nasıl ve ne şekilde düzenleneceği konusu sürekli tartışılan konulardan biridir. Günümüzde gelişmiş liberal-demokrat ülkelerdeki düzenlemelere bakıldığında, yazılı basın ve görsel-işitsel alanların ayrı düzenlemelere tabi tutulduğu görülmektedir. Nitekim yazılı basın alanında serbestlik ilkesi uygulanırken; görsel-işitsel alanın düzenlenmesinde ise bağımsız düzenleyici kurullar oluşturulması yoluna gidilmektedir. FCC, OFCOM, CSA ve RTÜK gibi kurumlar bunun doğal sonuçları olarak ortaya çıkmıştır. Bu çalışma kapsamında son dönemlerde görsel-işitsel alanda yaşanan değişim ve dönüşümler ele alınmıştır.

Anahtar sözcükler: Görsel-işitsel iletişim, OFCOM, FCC, CSA, RTÜK

NEW TRENDS IN THE REGULATION OF THE AUDIO-VISUAL COMMUNICATION AREA

ABSTRACT

The regulation of the communication area has always been a topic of continuous dispute. A look at the regulations made in today's developed liberal-democratic countries shows that the press and the audio-visual areas are regulated separately. Indeed, as at the regulation of the press freedom is the rule, for the regulation of the audio-visual area are independent regulative committees formed. Organisations like the FCC, OFCOM, CSA and RTÜK have evolved as an outcome of this process. This study explores the changes and developments that have taken place in the audio-visual area in recent times.

Keywords: Audio-visual communication, OFCOM, FCC, CSA, RTÜK

GİRİŞ

İletişim araçlarının birey ve toplum üzerindeki etkileri öteden beri sorgulana gelmekle birlikte; teknik, ekonomik ve siyasal gelişmelerin bir sonucu olarak, bu araçların rol ve öneminin giderek arttığı görülmektedir. İletişim araçlarının artan rol ve önemi ise siyasal iktidarların, araçları kontrol ve denetim altına alma çabalarının artmasına yol açmıştır.

Bu bağlamda iletişim araçları ile siyasal iktidarlar arasındaki çatışma ve sürtüşmeler araçların ilk ortaya çıktıkları dönemle birlikte başlarken, iletişim tarihi de bir anlamda siyasal iktidarlara girişilen özgürlük, insan hakları ve demokrasi mücadelelerinin de bir tarihi haline gelmiştir (Işık 2002: 23).

Siyasal, ekonomik ve toplumsal alanlarda yaşanan değişim ve dönüşümlerin bir sonucu olarak iletişim araçlarına demokratik ortamın

sağlıklı işlemesi için, haber ve bilgi verme, eğitime ve eğlendirme, denetim ve eleştiri ile kamuoyu oluşumuna katkı sağlama gibi işlevler yüklenmiştir.

İletişim araçlarının, söz konusu işlevlerini yerine getirebilmeleri için özgür olmaları olmazsa olmaz bir ön koşuldur. Burada özgürlükten kasıt ise sadece "negatif özgürlük" değil; hem negatif, hem de pozitif özgürlüktür. Peterson (1963: 93)'un deyimiyile özgürlüğün şu 3 unsuru bünyesinde barındırması şarttır:

- Eylem gücüne sahip olunması,
- Dışarıdan bir sınırlama ve baskı olmaması,
- Eylemin gerektirdiği tüm araçlara sahip olunması.

İletişim araçlarının özgür olduğunu söylemek ya da anayasaya böyle bir ibare koymak tek başına yeterli değildir. Dolayısıyla özgür olmak hem eylem gücüne, hem de eylemin gerektirdiği tüm araçlara sahip olmak demektir. Bunun

* Doç. Dr. Erciyes Üniversitesi İletişim Fakültesi

için de iletişim araçlarının negatif ve pozitif özgürlük anlayışlarının sentezi olarak, hem "... bir şeyden özgür olması", hem de "... bir şey yapmaya özgür olması" gerekmektedir.

Hiçbir özgürlük sonsuz ve sınırsız olamayacağına göre, iletişim araçlarının topluma karşı sorumlulukları ile özgürlükleri arasında bir denge kurmaları şarttır. İdeal olanı araçların kendi kendilerini denetlemeleridir. Ancak görsel-işitsel iletişim alanı yazılı basın alanından farklı olarak bazı gerekçelerle ayrı bir düzenlemeye tabi tutularak bu alanda düzenleyici-denetleyici kurullar oluşturulması yoluna gidilmiştir. Nitekim liberal medya sisteminin geçerli olduğu birçok ülkede yazılı basın alanında serbestlik ilkesinin bir sonucu olarak "beyanname sistemi" uygulanmakla birlikte; *kanalların (frekansların) kıt olması, kamu yararının sağlanması, endişe ve korkunun önlenmesi ve yayınlarda süreklilik ve tutarlılığın sağlanması* (Pember 1987: 546, Çiftçi 1999: 38) gibi gerekçelerle (beyanname sistemi dışında) görsel-işitsel iletişim alanında düzenleyici kurullar oluşturularak alan ayrı bir düzenlemeye tabi tutulmuştur.

Bir yandan bireyi ve toplumu iletişim araçlarının muhtemel olumsuz etkilerinden korumak, diğer yandan da alanda tekelleşmelerin önüne geçerek haksız rekabeti ortadan kaldırmak düzenleyici kurulların başlıca amaçları arasında gelmektedir.

Bu çalışma kapsamında, ilk düzenleyici kurulun ortaya çıktığı Amerika Birleşik Devletleri'nin yanı sıra; Batı Avrupa medya sisteminin önemli ayağını oluşturan İngiltere ve Fransa'daki düzenlemelerin ortaya konulması amaçlanmaktadır. Çalışma ile görsel-işitsel iletişim alanında ortaya çıkan düzenleyici kurulların "liberal geleneğe ve demokratik teamüllere aykırı oluşumlar olmadığı" varsayımı betimleyici (tasvir edici) yöntemle test edilmiştir.

Betimleyici yöntemle nerede, ne zaman, ne kadar, ne ve nasıl sorularına cevap aranmak suretiyle Amerika Birleşik Devletleri, İngiltere ve Fransa ile Türkiye'deki mevcut durumun bir karşılaştırılması yapılarak, ülkemizde (özellikle geçmiş dönemlerde) tartışılan bir kurum olan RTÜK ile ilgili bilimsel çıkarım ve önerilerde bulunmak da çalışmanın bir diğer amacını oluşturmaktadır.

Çalışmada öncelikle düzenleyici kurulların tarihsel gelişimi sunulmaktadır. Ardından ABD, İngiltere, Fransa ve Türkiye'deki görsel-işitsel alanın düzenlenmesi ve düzenleyici kurullar oluşum süreci ele alınmaktadır. Sonuç bölümünde ise görsel-işitsel iletişim alanının ve RTÜK Yasası'nın daha demokratik ve özgürlükçü bir yapıya kavuşabilmesi için neler yapılması gerektiği konusunda bilimsel çıkarımlarda bulunulmaktadır.

I. DÜZENLEYİCİ KURULLARIN TARİHSEL ARKA PLANI

20. yüzyılın ikinci yarısı ile birlikte devletin, iletişim alanındaki sorumluluk ve faaliyet çerçevesinin de yeniden belirlenmeye çalışıldığı görülmektedir. Dolayısıyla devletin, iletişim alanındaki rol ve etkinliğinin azaldığı ve "genel etkinliklerin sürdürülme koşullarının belirlendiği" bir sürece doğru gidilmesi amaçlanmaktadır.

Amerika Birleşik Devletleri, Fransa ve İngiltere gibi gelişmiş toplumlardaki medya-iletişim sistemleri incelendiğinde yazılı basın ile radyo ve televizyon alanlarının farklı kategoriler olarak değerlendirilerek, ayrı düzenlemelere tabi tutulduğu görülmektedir. Nitekim söz konusu ülkelerde yazılı basın alanında "serbestlik ilkesi" uygulanırken; radyo ve televizyon alanı için ayrı bir düzenleme yapılması yoluna gidilmiştir. Serbestlik ilkesinin bir gereği olarak düzenleyici kurul oluşturulması öngörülmemekle beyanname sistemi uygulanmaktadır. Basın kanunu gibi yasal düzenlemeler yapılması suretiyle hak ve ödevler tespit edilirken; basın ahlak ilkeleri, ombudsmanlık, basın konseyi gibi oluşumlarla basının kendi kendini denetlemesi yolu tercih edilmiştir.

Görsel-işitsel alan incelendiğinde ise yazılı basından farklı olarak ayrı bir düzenleme yapılmış; FCC, CSA ve OFCOM gibi özerk düzenleyici kurum veya kurullar oluşturulması yoluna gidilmiştir. Bu bağlamda Amerika Birleşik Devletleri'nde 1934 yılında kurulan FCC (Siebert 1963: 56), Fransa'da 1989 yılında oluşturulan CSA (Barbrook 1995: 172-73), İngiltere'de ITC (Robillard 1995: 248)-2003 yılında OFCOM'a dönüştürülmüş ve Türkiye'de ise 1994 yılında oluşturulan RTÜK düzenleyici kurullara verilecek başlıca örnekler arasında yer almaktadır.

Dünyada düzenleyici kurullardan ilki, 1934 yılında ABD’de oluşturulan kısa adı FCC (Federal Communications Commission) olan Federal İletişim Komisyonu’dur. FCC tecimsel gereklilikler ışığında, görsel-ışitsel iletişim alanında yapılan ilk yasal düzenleme olarak tarihe geçmiştir (Wilson 1995: 180). Görsel işitsel alanı düzenleyen ve yayın için ruhsat alma zorunluluğu getiren bu yasa liberalizme ve demokrasiye aykırı bir durum olarak algılanmakla birlikte zamanla toplumun tüm kesimlerince destek görmüştür.

FCC yayın lisansı almak için başvuran şirketlerin program içerikleri konusunda birtakım ilkeleri peşinen kabullenmelerini istemekle kalmamış (Siebert 1963: 63); yayıncı kuruluşların kamu yararına hizmet etmelerini güvence altına almak için, yayın lisanslarının 6 yılda bir yenilenmesi şartını getirmiştir. Anti-tröst ilkelerle haksız rekabeti önlemeyi de amaçlayan (Noll ve ark. 1973: 98) FCC, yükümlülüklerini yerine getirmeyen kuruluşların ruhsatlarını iptal etme yetkisini de eline almıştır (Grossberg ve ark. 1998: 379).

FCC ile ilgili olarak 1934 yılından bu yana pek çok değişiklik yapılmıştır. En önemli değişiklikler ise 1996 yılında gerçekleşmiştir.

Fransa’da görsel-ışitsel iletişim alanında devlet tekeli, 1982 yılında ortadan kaldırılmıştır. Radyo ve televizyon alanı düzenlemek amacıyla HACA (La Haute Autorite de La Communication Audiovisuelle/Görsel-İşitsel İletişim Yüksek Konseyi) adlı kurul oluşturulmuştur. 1986 yılında HACA feshedilerek görev ve yetkileri CNCL (Commission Nationale de la Communication et des Libertés) adlı üst kurula devredilmiştir. 1989 yılında ise bugün de denetim ve gözetim faaliyetlerini sürdüren CSA (Conseil Supérieur de L’audiovisuel/ Görsel-İşitsel Yüksek Konseyi) kurularak, CNCL’nin faaliyetlerine son verilmiştir.

İngiltere’deki düzenleyici kurulların tarihsel gelişimine bir göz atıldığında, ticari yayıncılığın başladığı 1954 yılında yapılan düzenlemeyle ilk düzenleyici kurul olan ITA (Independent Television Authority/Bağımsız Televizyon Otoritesi)’nin oluşturulduğu görülmektedir. 1973 yılında çıkarılan yasayla ITA ortadan kaldırılarak, kısa adı IBA olan (Independent Broadcasting Authority) – Bağımsız Yayıncılık

Otoritesi, 1984 yılında ise kablo yayıncılığının düzenlenmesi amacıyla Cable Authority adlı kurul oluşturulmuştur. 1990 yılında çıkarılan Yayıncılık Yasası ile IBA ve Cable Authority kurulları tek çatı altında toplanarak ITC (The Independent Television Commission/ Bağımsız Televizyon Komisyonu) adlı düzenleyici kurul devreye sokulmuştur.

2003 yılında çıkarılan bir yasa ile iletişim ve telekomünikasyon alanını düzenleyen 5 ayrı düzenleyici kurulun faaliyetlerine son verilerek OFCOM (Office of Communication/ İletişim Ofisi) adlı kurul oluşturulmuştur.

II. ABD, FRANSA, İNGİLTERE VE TÜRKİYE’DEKİ DÜZENLEMELER

Amerika Birleşik Devletleri’nde görsel-ışitsel alanın düzenlenmesinde tek yetkili merci olan FCC, 5 üyeden oluşmaktadır. Üyeler, başkan tarafından atanmakta ve senatonun onayının ardından göreve başlamaktadır. Üyelerden en çok 3 tanesi aynı siyasi partiden olabilmektedir. Ayrıca üyelerin iletişim alanında faaliyet gösteren şirketlerle maddi ilişkiler içerisine girmeleri ya da bu alanda faaliyette bulunmaları yasaklanmıştır (www.fcc.gov-Communication Act 1934, Sec 4).

Lisans ücretlerinden elde edilen gelirlerle, müeyyide halinde verilen para cezaları FCC’nin başlıca gelir kalemleri arasında yer almaktadır. Diğer yandan bütçenin devlet başkanı tarafından onaylanması zorunluluğu ise kurulun bağımsızlığı ve tarafsızlığı yönündeki tartışmalara ivme kazandırmaktadır (Rivera 2000: 168).

FCC’nin uyguladığı müeyyideler arasında uyarı, yayını durdurma, lisansı kısa süreli yenileme, lisansı geri alma, karşı tarafa savunma hakkı verme sayılabilir.

Fransa’daki düzenleyici kurul olan CSA, 1989 yılında kurulmuştur. CSA’nın özerk bir kurul olması hem yasayla, hem de kendi iç düzenlemeleriyle koruma altına alınmıştır (Robillard 1995: 66-7).

Bugün için ABD’de medya mülkiyeti konusunda sınırlamalar ortadan kalktığı için hiçbir sınırlayıcı hüküm bulunmamaktadır. CSA’nın 9 üyesi bulunmaktadır. Üyelerden 3’ü cumhurbaşkanı, 3’ü senato başkanı, diğer 3 tanesi ise meclis başkanı tarafından atanmaktadır. 6 yıl

için atanan üyeler siyasi partilere üye olamadığı gibi gelir getirici faaliyetlerde de bulunmamaktadır.

Yeni yasalarla ilgili görüş bildirme, yayın ilkeleri hazırlama, yayınları izleme, şikâyet kabulü, lisans ve frekans tahsisi, kamu televizyon yöneticilerini atama, görevden alma, seçim dönemlerinde uyulacak kuralları belirleme ve kamuoyu araştırmaları yapma gibi yetkileri bulunmaktadır (www.csa.fr).

Yayıncı kuruluşlara çoğulculuğun ve enformasyonun doğruluğunun sağlanması, programların yayınlanma koşulları, Fransız menşeli eser yapımına katkı, gençlerin ve çocukların korunması, Fransızca'nın korunması ve tanıtımı ile reklam, sponsorluk ve telealışveriş konularını kapsayan "yükümlülükler bildirgesi" imzalatılarak, yayınlarda uyulması gereken ilke ve kurallar taahhüt altına alınmakla birlikte; CSA'nın; uyarı (ikaz), para cezası verme, yayını durdurma, lisans süresini kısaltma, lisansı geri alma ve gerekli hallerde suç duyurusunda bulunma gibi yetkileri bulunmaktadır.

Çocukların ve gençlerin korunması amacıyla 1996 yılından bu yana işaret sistemi uygulanmaktadır. Yayın öncesi ekrana gelen işaret ve semboller yoluyla izleyicilerin uyarılması amaçlanmaktadır.

"Kültürel korumacılık" prensibinin uygulandığı Fransa'da yayıncı kuruluşlardan "yayınlarnın % 60'ının AB menşeli olması" ve "yayınlarda Fransız diline riayet edilmesi" gibi ilkelere uyulması istenmektedir. Kamu televizyonlarında 1 saat içerisinde 6 dakika reklam yayınlanabilirken; bu oran ticari televizyon kuruluşlarında 8-9 dakika olarak belirlenmiştir (Wolton 1992: 151). Ayrıca Fransızca olarak karasal radyo-televizyon yayını yapan bir şirketteki yabancı şirket hissesinin ya da oy hakkının %20'yi geçemeyeceği hükme bağlanmıştır.

Haksız rekabetin ve tekelleşmenin önlenmesi amacıyla bir televizyon kanalında hisse sahibi olma oranı %25 ile sınırlandırılmakla birlikte yine de tekelleşmenin önüne geçilememiştir. Fransa'da görsel-işitsel iletişim alanındaki mülkiyet düzenlemeleri, sermaye oranı-oy oranı sınırlaması ile lisans sayısı sınırlaması gibi konuları içermektedir. Nitekim 2001 yılında yapılan düzenlemeyle bir gerçek ya da tüzel kişinin, yıllık izleyici ortalaması toplam izleyi-

cinin %2,5'ini aşan bir ulusal televizyon şirketinin sermayesinin ya da oy hakkının %49'undan fazlasına sahip olamaması karara bağlanmıştır.

İngiltere'de 2003 yılında oluşturulan OFCOM'un 9 üyesi bulunmaktadır. Üyelerden 6 tanesi Sanayi ve Ticaret Bakanlığı ile Kültür, Medya ve Spor Bakanlıkları'nca atanmaktadır. Atanan bu 6 üyeye ise kalan 3 üyeyi seçme yetkisi verilmiştir (www.epra.org). TV, Kablo lu TV, Radyo, Telekomünikasyon, Telsiz ve Uydu Yayını OFCOM'un sorumluluk alanları içerisine girmektedir. Yeni yasalarla ilgili görüş bildirme, yayın ilkeleri hazırlama, yayınları izleme, şikâyet kabulü, lisans ve frekans tahsisi, kamu televizyon yöneticilerini atama, görevden alma ve kamuoyu araştırmaları yapma gibi yetkileri bulunan OFCOM; uyarı, para cezası, yayını durdurma, lisansı geri alma, lisans süresini azaltma, yayını akışını değiştirme gibi müeyyideler uygulama yetkisine de sahiptir.

Rekabetin rekabeti körükleyeceği, bunun da yayınlarnın niteliğine olumlu katkılar yapacağı düşüncesiyle İngiltere'de televizyon yayıncılığı konusundaki tüm kural ve kısıtlamalar kaldırılmıştır (http://www.opsi.gov.uk/acts/acts2003/20030021.htm). Yerli ya da yabancı ayrımı yapılmaksızın sadece yayıncılık yapmak isteyen kuruluşlara mülkiyet konusunda serbestlik getirilirken, çapraz mülkiyet yoğunlaşmalarının ortadan kaldırılması için ise düzenlemeler yapılmıştır.

Türkiye'de ise 1994 yılında çıkarılan yasa ile birlikte görsel-işitsel iletişim alanının düzenlenmesi amacıyla RTÜK kurulmuştur. 1990'lı yılların başında yayıncılık alanındaki devlet tekeli fiilen delinmekle birlikte, görsel-işitsel iletişim alanı RTÜK'ün kurulmasının ardından yasal platforma oturmuştur. Yasa üzerinde 1994 yılından bu yana birçok kez değişiklikler yapılmıştır. Son düzenlemeye göre 9 kişiden oluşan RTÜK üyeleri siyasi partilerin milletvekili sayıları doğrultusunda tahsis edilen kontenjan dahilinde TBMM tarafından 6 yıllığına seçilmektedir. Üyelerin gelir getirici herhangi bir işle ilgilenmeleri ve iletişim araçlarında hisse sahibi olmaları yasaklanmıştır. Kurulun gelir kaynakları arasında yayıncı kuruluşların brüt reklam gelirlerinin %5'i, lisans ücretleri, idari para cezaları, meclis onaylı ödenek bulunmaktadır.

Tablo 1: Düzenleyici Kurullar ve RTÜK (Işık 2007: 249).

	ABD	İNGİLTERE	FRANSA	TÜRKİYE
KURUL ADI	FCC (Federal İletişim Komisyonu)	OFCOM (Office of Communications)	CSA Conseil Supérieur De Audiovisuel	RTÜK Radyo Televizyon Üst Kurulu
ÜYE SAYISI	5	9	9	9
SEÇİM BİÇİMİ	Atama (Başkan)	Atama	Atama	Seçim (TBMM)
GÖREV SÜRESİ	5 Yıl	5 Yıl	6 Yıl	6 Yıl
GÖREVDEN ALINMA	Evet Başkan Tarafından	Evet	Evet Kurulun 3'te 2 Çoğunluğuyla	Evet Başvuru Yoluyla
GÖREVDEN ALINMA NEDENİ	Medyayla Çıkar İlişkileri	Üyelikle Bağdaşmayan Haller	Üyelikle Bağdaşmayan Haller	Üyelikle Bağdaşmayan Haller ve Çıkar İlişkileri
ÜYELİK – ATAMA ŞEKLİ	Başkan	Sanayi, Spor, Medya, Ticaret ve Kültür Bakanlıkları	Cumhurbaşkanı, Meclis Başkanı, Senato	TBMM tarafından siyasi parti gruplarının önerisi ile
MEDYAYA HİSSEDARLIK	Hayır	Hayır	Hayır	Hayır
SORUMLULUK	Radyo-TV, Kablo-lu Yayın, Uydu Yayını	TV, Kablo-lu TV, Radyo, Telekomünikasyon, Telsiz ve Uydu Yayını	TV, Kablo-lu TV, Uydu Yayını	Radyo, TV, Uydu Yayını
MALİ KAYNAKLAR	Lisans ve Ceza Ücretleri, Bütçe	Lisans Ücretleri, Teknik Araştırma Yardımları	Devlet Bütçesi	Brüt Reklam Gelirlerinin %5'i, Lisans Ücretleri, İdari Para Cezaları, Meclis Onaylı Ödenek
GÖREV ve YETKİLERİ	Yeni Yasalarla İlgili Görüş Bildirme, Yayın İlkeleri Hazırlama, Yayınları İzleme, Şikâyet Kabulü, Lisans ve Frekans Tahsisi	Yeni Yasalarla İlgili Görüş Bildirme, Yayın İlkeleri Hazırlama, Yayınları İzleme, Şikâyet Kabulü, Lisans ve Frekans Tahsisi, Kamu Televizyon Yöneticilerini Atama, Görevden Alma ve Kamuoyu Araştırmaları Yapma	Yeni Yasalarla İlgili Görüş Bildirme, Yayın İlkeleri Hazırlama, Yayınları İzleme, Şikâyet Kabulü, Lisans ve Frekans Tahsisi, Kamu Televizyon Yöneticilerini atama, Görevden Alma ve Kamuoyu Araştırmaları Yapma	Frekans ve Lisans Verme, Yayın İlkeleri Hazırlama, Yayınları İzleme, Kamuoyu Araştırmaları Yapma.
YAPTIRIMLAR	Uyarı, Para Cezası, Yayın Durdurma, Lisansı Geri Alma, Lisans Süresini Azaltma Karşı Tarafa Savunma Hakkı Verme	Uyarı, Para Cezası, Yayın Durdurma, Lisansı Geri Alma, Lisans Süresini Azaltma, Yayın Akışını Değiştirme	Uyarı, Para Cezası, Yayın Durdurma, Lisansı Geri Alma, Suç Duyurusunda Bulunma.	Uyarı, Durdurma, Para Cezası, İzin İptali
KARARLARA İTİRAZ	Evet Yargı Yoluyla	Evet Yargı Yoluyla	Evet Yargı ve Yürütme	Evet Yargı Yoluyla

Frekans tahsisi yapma, lisans verme, yayın ilkeleri hazırlama, yayınları izleme ve kamuoyu araştırmaları yapma gibi görevleri bulunan RTÜK, uyarı, yayın durdurma, para cezası verme ve yayın izni (ruhsatı) iptal etme gibi yetkilerle donatılmıştır.

2002 yılında yapılan düzenlemeyle *sadece anonim şirketlerin radyo ve televizyon yayıncılığı yapabileceği* karara bağlanmıştır. Ayrıca ticari radyo ve televizyon kuruluşlarındaki yabancı sermayenin payının ödenmiş sermayenin % 25'ini geçemeyeceği hükmü getirilmiştir. Söz konusu düzenlemeyle “*Üst Kurul tarafından düzenlenecek yönetmeliğe uygun olarak her yıl yapılacak yıllık ortalama izlenme oranı ölçümlerine göre yıllık ortalama izlenme veya dinlenme oranı % 20'yi geçen bir televizyon veya radyo kuruluşunda bir gerçek veya tüzel kişinin veya bir sermaye grubunun sermaye payı % 50'yi geçemez. Gerçek kişinin hisselerinin hesaplanmasında üçüncü derece dâhil olmak üzere üçüncü dereceye kadar kan ve sıhrî hısımlara ait hisseler de aynı kişiye aitmiş gibi hesaplanır.*” hükmü rekabeti ortadan kaldırarak, tekelleşmeye yol açacağı gerekçesiyle Anayasa Mahkemesi'nin 12 Haziran 2002 tarihli kararı uyarınca iptal edilmiştir. Ancak iptal kararının ardından bugüne kadar yeni bir düzenleme yapılmaması sonucunda hiçbir kısıtlama ve sınırlama olmaksızın isteyen herkesin istediği oranda radyo ve televizyon kanalına sahip olması gibi fiili bir durum ortaya çıkmıştır.

SONUÇ YERİNE

İletişim alanında devletin rolünün ne olması gerektiği konusu, sürekli tartışılan bir olgu olmuştur. Günümüz liberal toplumları irdelendiğinde devletin rolünün müdahale edici ve baskı kurucu olmaktan ziyade; düzenleyici bir yapıda odaklandığı görülmektedir. Bu bağlamda genel normatif çerçeveyi oluşturarak, hak ve sorumlulukların belirlenmesinin ardından, işleyişi piyasa koşullarına bırakmak şeklinde bir yaklaşım tercih edilmektedir. Bunun bir sonucu olarak yazılı basın alanında serbestlik ilkesi uygulamak suretiyle alan girişimcilere açılırken; görsel-ışitsel iletişim alanında ise alanın gözetim ve denetimi bağımsız üst kurullarca sağlanmaya çalışılmaktadır. Böyle bir düzenlemenin demokrasiye ve liberalizme

aykırılığı konusundaki tartışmaların ise artık ortadan kalktığı aşıkardır.

FCC, CSA, OFCOM ve RTÜK gibi kurulların görsel-ışitsel iletişim alanında düzenleyici ve gözetleyici bir işlev yüklendikleri görülmektedir. Ülkemizde RTÜK ilk kurulduğu yıllardan itibaren baskıcı bir yapıya sahip olduğu gerekçesiyle yoğun eleştiriler almış olup, söz konusu eleştirilerin günümüzde kısmen de olsa azaldığı söylenebilir.

Diğer yandan Yeni Türk Ceza Kanunu'nun 132/4. maddesi “Kişiler arasındaki haberleşmelerin içeriğinin basın ve yayın yoluyla yayınlaması halinde, ceza yarı oranında artırılır” hükmünü getirmiştir. Bu maddenin basın yayın organı çalışanlarını büyük ölçüde kısıtladığı, özellikle bir suç veya yolsuzlukla ilgili araştırmaları engelleyici nitelik taşıdığı ileri sürülmektedir (Çakır 2007:224).

Aynı şekilde Yeni Türk Ceza Kanunu'nun 213, 214, 215, 216 ve 217. maddelerinde yer alan “*halk arasında korku ve panik yaratmak amacıyla tehdit*”, “*suç işlemeye tahrik*”, “*suçu ve suçluyu övme*”, “*halkı kin ve düşmanlığa tahrik veya aşışılama*”, “*kanunlara uymamaya tahrik*” başlıkları ile yapılan düzenlemelere aykırı davrananlara verilecek olan cezalar konusunda 218. madde ile “*Yukarıdaki maddelerde tanımlanan suçların basın ve yayın yoluyla işlenmesi halinde, verilecek ceza yarı oranında artırılır*” hükmü getirilmiştir. Bu durumun AB Uyum Yasaları doğrultusunda yapılan ifade özgürlüğünü genişletici düzenlemelerle elde edilen kazanımları ortadan kaldırdığı ve RTÜK Yasası'nda yapılması planlanan ifade özgürlüğü ile ilgili düzenlemelerde bağlayıcı olacağı muhakkaktır. Bu bağlamda Anayasa ve Yeni Türk Ceza Kanunu'nda yapılan veya yapılacak olan düzenlemelerin ışığında RTÜK Yasası'nın daha demokratik bir yapıya sahip olabilmesi için şunlar önerilebilir:

- Kurul üyelerinin siyasi partilerce seçilmesi yerine, iletişim alanında faaliyet gösteren kurum ve kuruluşlarla, İletişim Fakültesi öğretim üyelerinin de içinde bulunduğu, toplumun geniş kesimlerinin düşüncelerini yansıtacak bir şekilde geniş katılımlı bir platformda seçilmesi daha yerinde olacaktır.

- Radyo-televizyon kuruluşları temsilcileri, meslek birlikleri, sosyolog, psikolog, siyaset bilimci gibi akademisyenlerden oluşan bir üye yapılanması ve sivil toplum kuruluşlarının görüşlerinin alındığı bir üye seçim sistemi oluşturularak, siyasi partilerin etkinliği ortadan kaldırılmalıdır (Işık 2007: 247).

- Kamusal yayıncılık işlevi gören TRT'nin özerklik statüsüne yeniden kavuşturularak, RTÜK denetiminden çıkarılması gerekmektedir. İngiliz BBC örneğinden yola çıkılarak, TRT'yle ilgili düzenlemelerin ayrı bir yasayla yapılması zaruridir. Aynı şekilde TRT'nin kendi içinde bir özdenetim mekanizması oluşturularak kurumun kendi kendini denetlemesi sağlanmalıdır.

- RTÜK Yasası'nın 29. maddesi ile demokratik kitle örgütleri ve baskı gruplarına yayıncılık yapma hakkı tanınmamıştır. Bu maddenin değiştirilmesi doğru bir yaklaşım olacaktır.

- Yayın ilkelerini düzenleyen 4. maddedeki muğlak ifadeler nedeniyle yayıncı kuruluşlara keyfi müeyyideler uygulanmasının önü açılmıştır. Buradaki muğlak ifadelerin değiştirilmesi gerekmektedir.

- Medya hissedarlığı konusunda Anayasa Mahkemesi'nin 2002 yılındaki kararının ardından düzenleme yapılmaması tekelleşmelere davetiye çıkarmaktadır. Bu sebeple RTÜK Yasası'na en kısa sürede mülkiyet yoğunlaşmalarını-tekelleşmeyi önleyici maddeler koyulmalıdır.

KAYNAKLAR

Barbrook R (1995) Media Freedom: The Contradictions of Communication in The Age of Modernity, Pluto Pres, London.

Çakır H (2007) Gazeteciliğe Giriş, Tablet Yayınları, Konya.

Çiftçi A (1999) Radyo ve Televizyon Hukuku, Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları, Ankara.

<http://www.fcc.gov/Reports/1934new.pdf/18.09.2007>

<http://www.opsi.gov.uk/acts/acts2003/20030021.htm/18.09.2007>

Işık M (2002) İletişim Sistemleri Siyasal Sistem İlişkileri Bağlamında İletişim Alanının Düzenlenmesi ve Medya-Devlet İlişkilerinin Değerlendirilmesi, Selçuk İletişim Derg, 2 (2), 23-34.

Işık M (2007) Türkiye ve Dünya Bağlamında Kitle İletişim Sistemleri, Eğitim Kitabevi, Konya.

Grossberg L ve ark. (1998) Media Making, Mass Media in a Popular Culture, Sage Publications, London.

Noll R R ve ark. (1973) Economic Aspects of Television Regulation, The Brookins Institution, Washington.

Pember D R (1987) Mass Media Law, Dubuque, C. Brown.

Peterson T (1963) The Social Responsibility Theory of The Press, The Four Theory of The Press, Universty of Illinois Pres, Urbana.

Rivera-Sanchez M (2000) Broadcast Regulation, Communication and The Law, W Hopkins (eds.), Vision Pres, Alabama.

Robillard S (1995) Status, Functions and Powers in 35 Europer an Countries, John Libbey Company.

Siebert S F ve ark. (1963) The Four Theories of The Press, Universty of Illinois Pres, Urbana.

Wilson S L R (1995) Mass Media Mass Culture, McGraw Hill College, New York.

Wolton D (1992) Values and Normative Choices in French Television, Television and The Public Interest: Vulnerable Values in West European Broadcasting, Blumler G. Jay, (ed.) Sage Publications, London.

www.epra.org/18.09.2007

www.csa.fr/18.09.2007